

**ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ СИСТЕМ
У ВИКЛАДАННІ МОВНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Карікова Наталія Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та історії
nkarikova@ukr.net

Ходарєва Ірина Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та історії
iryna.khodarieva@hneu.net

Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

У статті презентовано цілком новаторський та актуальний досвід використання персональних навчальних систем (ПНС) у викладанні мовних дисциплін здобувачам вищої освіти різного рівня мовної підготовки, що дає можливість забезпечити оптимальні умови для ефективного опрацювання програмового матеріалу в умовах дистанційного навчання, формування інноваційного світогляду здобувачів вищої освіти і творчого розв'язання мовних питань, пов'язаних з наукою та фаховою комунікацією.

Ключові слова: персональні навчальні системи (ПНС), дистанційне навчання, викладання мовних дисциплін, формування фахових компетентностей.

Згідно з Положенням «Про персональну навчальну систему як складову управління самостійною роботою студентів ХНЕУ», починаючи від 2013 року на кафедрі впроваджено активне використання персональних навчальних систем (ПНС) у викладанні таких мовних дисциплін, як «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Українська мова як іноземна. Основи наукового

мовлення», «Українська мова як іноземна», «Фахова українська мова як іноземна. Основи комунікації». Викладачі кафедри систематично працюють над створенням відповідного контенту для наповнення сторінок ПНС теоретичним і практичним матеріалами.

На сьогодні ПНС є невід'ємною частиною освітнього процесу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, вона має навчально-методичне призначення і є одним із головних елементів інформаційно-освітнього середовища навчального закладу. Її використання обумовлено забезпеченням освітньої діяльності здобувачів вищої освіти під час аудиторної та позааудиторної самостійної роботи. В умовах сьогодення, коли на території України йде повномасштабна війна, украй важливим видається продовження навчального процесу та надання якісних освітніх послуг здобувачам різних форм навчання. Саме тому активне використання ПНС на сьогодні є актуальним і затребуваним засобом навчання в ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

ПНС розроблено у вигляді електронних курсів інформаційної системи управління навчанням Moodle (LMS), що організована як сайт персональних навчальних систем університету в комп'ютерній мережі Інтернет. Застосування ПНС ґрунтується на поєднанні очної та дистанційної форм навчання. ПНС є одним із засобів навчання для здобувачів вищої освіти очної (денної), заочної (дистанційної) форми навчання, слухачів програм післядипломної освіти на всіх етапах освітньої діяльності під час вивчення навчальних дисциплін та практичної підготовки.

Провідна ідея реалізації власного практичного досвіду полягає у застосуванні ПНС для покращення якості освіти шляхом змістовного наповнення освітнього середовища, забезпечення рівного доступу учасників освітнього процесу до якісних навчальних і методичних матеріалів незалежно від місця їх проживання та форми навчання, створення належних умов для персоналізації навчання, використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Персональні навчальні системи є одним із перспективних напрямів у галузі освіти та педагогічних технологій, що спираються на використання штучного інтелекту, адаптивних алгоритмів, машинного навчання та аналізу великих даних для покращення навчального процесу. Аналіз наукових теорій та розробок у цьому контексті можна провести за такими основними аспектами:

1. Теорія адаптивного навчання та персоналізації

Адаптивне навчання є основою для розвитку персональних навчальних систем. Теорія адаптивного навчання полягає в тому, що освітній процес має бути гнучким і підлаштовуватись під індивідуальні потреби, темп і стиль навчання кожного здобувача освіти.

Основні концепції, що підтримують цю теорію:

- зона найближчого розвитку за учінням Л. С. Виготського [1]. ПНС можуть динамічно підлаштовувати складність навчальних завдань відповідно до рівня компетенцій здобувача освіти, щоб тримати його у зоні найближчого розвитку;

- теорія когнітивного навантаження, яка набула розвитку у роботах А. Баделлі і Дж. Свеллера [2; 3]. ПНС можуть допомогти регулювати кількість інформації, яку здобувач освіти повинен опрацювати, щоб уникнути перевантаження, підлаштовуючи навчальні матеріали відповідно до рівня його готовності.

2. Моделі штучного інтелекту та машинного навчання

Сучасні персональні навчальні системи часто використовують штучний інтелект (ШІ) для створення індивідуальних навчальних планів, адаптації змісту та оцінки результатів. Основні напрями досліджень охоплюють:

- системи на основі рекомендацій, що являє собою використання алгоритмів, які аналізують попередні дії здобувача освіти та пропонують нові матеріали або завдання на основі його попередньої успішності;

- прогнозування успішності здобувача освіти. ПНС можуть аналізувати великі обсяги даних і прогнозувати, де здобувач освіти може зіткнутися з труднощами, щоб своєчасно надати йому необхідну допомогу й підтримку.

3. Теорії активного та глибокого навчання

Персоналізовані системи можуть сприяти активному та глибокому навчанню, оскільки вони дають змогу здобувачам освіти працювати у власному темпі та надавати їм можливість занурюватись у матеріал на більш глибокому рівні.

Конструктивізм. Прихильники цієї теорії стверджують, що здобувачі освіти найкраще навчаються через активну взаємодію з матеріалом. ПНС можуть запропонувати інтерактивні завдання, що залучають їх до експериментів і досліджень, активізуючи таким чином навчальний процес.

4. Мотиваційні теорії

Оскільки ПНС можуть надавати індивідуальний зворотний зв'язок, вони відіграють важливу роль у мотивації здобувачів освіти. Існують дослідження, які підтримують ідею, що персоналізація навчання може збільшити внутрішню мотивацію здобувача, оскільки матеріали краще відповідають його інтересам та рівню.

Теорія самодетермінації полягає в тому, що здобувач освіти, який відчуває контроль над процесом навчання і може самостійно обирати завдання та темп, краще мотивований навчатися, ніж той, у якого немає такого вибору.

5. Теорія гейміфікації в навчанні

Гейміфікація, тобто використання ігрових елементів у неігрових контекстах, є популярним підходом у персоналізованих навчальних системах. Це підвищує зацікавлення й залучення здобувачів освіти, а також покращує процес запам'ятовування ними навчального матеріалу.

Важливими елементами гейміфікації є змагальні таблиці, нагороди, рейтинги, що робить навчальний процес більш привабливим для здобувачів освіти.

6. Дослідження ефективності ПНС

Численні дослідження зосереджені на оцінюванні того, наскільки персоналізовані навчальні системи можуть покращити академічні результати здобувачів освіти. Наприклад, дослідження показують, що здобувачі, які

використовують ПНС, демонструють вищі результати в тестах і краще розуміють навчальний матеріал порівняно з традиційними методами навчання.

7. Соціокультурні аспекти

Наукові розробки в галузі персоналізованих систем також ураховують соціокультурні чинники. Зокрема, у мультикультурних групах ПНС можуть бути адаптовані до мовних та культурних особливостей здобувачів з метою забезпечення інклюзивності та рівності в освіті.

Отже, персональні навчальні системи є важливим інструментом у сучасній освіті, що базується на адаптивному та персоналізованому підходах. Вони спрямовані на підвищення ефективності навчання, мотивації та залучення здобувачів освіти за допомогою чітко розроблених індивідуальних планів навчання, використання штучного інтелекту та гейміфікації.

Навчально-методичне забезпечення дисциплін філологічного циклу на кафедрі української філології та історії ХНЕУ імені Семена Кузнеця здійснюється із застосуванням інноваційних підходів до подання матеріалу, зокрема їх використання в навчальному процесі через персональні навчальні системи.

Цей ресурс зорієнтований на специфіку освітніх програм, сприяє формуванню ключових базових і професійних компетентностей (мовної, мовленнєвої, термінологічної, лексикографічної, комунікативної, лінгвокультурологічної), оскільки викладання дисциплін філологічного циклу на кафедрі української філології та історії зорієнтоване на функціонально-комунікативний і компетентнісний підходи [4; 5; 6].

Оскільки візуалізація інформації є важливою складовою частиною навчального процесу, це спонукає до пошуку нестандартного підходу щодо подачі матеріалу – його відповідне структурування, використання різноманітних способів візуалізації: схем, таблиць, рисунків тощо. На основі когнітивно-візуальних підходів можливим є не лише представлення великої кількості інформації у стислій, лаконічній формі, а й більш продуктивна навчальна діяльність, активізація пізнавального інтересу та розвиток

асоціативного мислення, перенесення методів опрацювання інформації на різні об'єкти і сфери суспільства. Візуалізація є провідною стратегією інноваційних технологій навчання. Така концепція стала поштовхом до створення ґрунтовних інноваційних розробок у формі таблиць і схем, мультимедійного інтерактивного контенту для здобувачів вищої освіти усіх освітніх програм, слухачів курсів з підготовки до іспиту щодо визначення рівня володіння державною мовою, а також для викладачів і спеціалістів різних галузей фінансово-економічної діяльності, що проходять стажування та курси підвищення кваліфікації на кафедрі української філології та історії ХНЕУ імені Семена Кузнеця.

Наповнення контенту з навчальних дисциплін кафедри української філології та історії передбачає використання власних навчально-методичних та наукових розробок викладачів у текстовому або мультимедійному форматі та має вигляд електронного ресурсу й відповідає робочим планам за навчальними дисциплінами.

З урахуванням аспектів лінгводидактики до кожної теми запропоновано систему творчих вправ, які сприяють розвитку вмінь і навичок як усного, так і писемного мовлення здобувачів освіти, що є важливою умовою повноцінного опанування мови. Інформативно насичені й корисні питання для самодіагностики, практичні завдання й різнопланові тестові завдання для самоконтролю дають змогу оцінити рівень здобутих знань і сформованих компетенцій, покликані розширити уявлення про наукову мову: головні категорії, властивості, структуру, мовні засоби наукового тексту, основи майстерності наукового виступу; виробити потребу в нормативному вживанні мовних засобів наукового стилю; формувати уміння управляти аудиторією, послуговуючись вербальними й невербальними прийомами презентації наукового та офіційно-ділового спрямування.

Реалізація перелічених інноваційних підходів представлення інформації сприяє формуванню лінгвістичної, мовленнєвої й комунікативної компетенцій у науковому спілкуванні, що інтегрує національний, культурний та

психологічний компоненти, уможлиблює поширення досвіду в освітню практику та використання його як основи інноваційної діяльності в галузі вищої освіти.

Створення умов для персоналізації та індивідуалізації навчання студентів передбачає можливість будувати власну траєкторію навчання з урахуванням індивідуальних особливостей, особистих якостей, освітніх потреб і мотивів, рівня особистих прагнень до результатів навчання.

Навчальні дисципліни кафедри представлені на сайті персональних навчальних систем посеместрово. Дизайн сайту має модульну структуру й легко модифікується. Викладачі кафедри реалізували різні моделі дисциплін (в організаційному, методичному, інформаційному аспектах); підтримано типові формати курсів (тижневий, тематичний, формат плитками, формат єдиної діяльності, формат форуму). Формат курсу визначає вигляд головної сторінки курсу, що, з одного боку, дає можливість оптимально використовувати попередні напрацювання, розробки, а з іншого – постійно вдосконалювати сторінку курсу й гнучко реагувати на особливості дистанційного навчання під час карантину та в умовах воєнного стану.

У зв'язку з переходом на формат онлайн-навчання виникла потреба у використанні засобів з функціями групових чатів, дзвінків та конференцій. Викладачі кафедри української філології та історії використовують програму Zoom засобами сайту ПНС. Низка налаштувань дає змогу оптимально використовувати цей сервіс для організації онлайн-занять та веб-семінарів (вебінарів).

В умовах дистанційного навчання засоби сайту ПНС набули надзвичайної ваги не лише для проведення занять, а й для оцінювання знань здобувачів освіти. Для зручного обліку проведення та відвідуваності занять на ПНС використовують «Журнал відвідуваності». Система оцінювання сформованих компетентностей враховує: активну роботу на практичних заняттях (усні відповіді, виконання завдань за темами, виступи з презентаціями тощо) та виконання поточних і підсумкових тестових контрольних робіт. Зручним

інструментом запису та зберігання поточних і підсумкових оцінок студентів є журнал оцінювання результатів навчання. Поточний та підсумковий модульний контроль викладач здійснює за допомогою тестових завдань з використанням функціональних можливостей сайту ПНС, що задіюють алгоритми випадкового вибору питань та забезпечує варіативність у формуванні тестів.

Таким чином, проведення поточного та підсумкового контролю в системі ПНС сприяє об'єктивному оцінюванню знань здобувачів освіти та оптимізації роботи викладача, а створення умов для персоналізації та індивідуалізації навчання передбачає можливість будувати власну траєкторію навчання з урахуванням індивідуальних особливостей, особистих якостей, освітніх потреб і мотивів, рівня особистих прагнень до результатів навчання.

Отже, набутий досвід дав змогу відповідально підійти до створення й використання навчально-методичного доробку, забезпечити оптимальні умови для опрацювання програмового матеріалу й може бути використаний у закладах вищої освіти економічного профілю.

За структурою й логікою викладу матеріалу сайт персональних навчальних систем Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця відповідає сучасним вимогам щодо формування інноваційного світогляду здобувачів вищої освіти і творчого розв'язання мовних питань, пов'язаних з наукою та фаховою комунікацією, є цілком новаторським і актуальним. Потреба у створенні такого контенту обґрунтована також тим, що використання сайту ПНС сприяє посиленню міждисциплінарних зв'язків у викладанні дисциплін філологічного циклу та спеціальних дисциплін, оскільки стимулює у студентів необхідність пошуку матеріалів довідково-інформаційного характеру в наявних пошукових системах, віртуальних бібліотеках тощо. А отже, активність здобувача вищої освіти на сайті сприяє формуванню фахових компетентностей.

Список літератури

1. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука : зб. ст. / за ред. М. В. Папучі. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. 127 с.

2. Baddeley A. Working memory and the vividness of imagery / A. Baddeley, J. Andrade // *Journal of Experimental Psychology : General*. 2000. V. 129. P. 126–145.

3. Sweller J. Evolution of human cognitive architecture // *The psychology of learning and motivation*. 2003. Vol. 43. P. 215–266.

4. Карікова Н. М. Аудіо- та відеоурок як альтернативна форма навчання, спрямована на формування мовленнєвої компетенції студентів нефілологічних спеціальностей // Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання української та іноземних мов як чинник забезпечення дієвості знань». Харків : ПВВ ХТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 50–61.

5. Ходарева І.М. Сайт персональних навчальних систем як інноваційна платформа формування фахових компетентностей здобувачів економічної вищої освіти // *Матеріали IX Міжнародної наукової конференції «Проблеми галузевої комунікації, перекладу та інтеграційні процеси в суспільстві»*. Харків: Національна академія Національної гвардії України, 2020. С. 92–93.

6. Cheremaska O., Sukhenko V., Khodarieva I. Innovative teaching and methodological support for teaching professional language at economic institutions of higher education // *Scientific Journal of Polonia University*, 34 (2019) nr 3. P. 29–35.